

Carta Universia Río 2014

Chaves Estratéxicas e propostas para as universidades iberoamericanas. Río, xullo 2014

O “*III Encontro Internacional de Rectores*” reflexionou sobre a universidade do século XXI á luz dos eixos estratéxicos da *Axenda de Guadalajara Universia 2010* e das novas expectativas e tendencias universitarias, a fin de impulsar un Espazo Iberoamericano do Coñecemento socialmente responsable.

A transformación é consustancial á institución universitaria, pero na actualidade apúntanse tendencias de destacable significado e alcance que están modificando sensiblemente o mundo universitario tal como coñecémolo.

Así, cabe destacar entre outras tendencias: a ampliación, diversificación e renovación da demanda de ensinos, cualificacións e modelos educativos; o aumento e a diferenciación da oferta educativa e da educación transnacional; a crecente e imparabile internacionalización; a consolidación de novos esquemas de competencia e cooperación universitaria; a necesidade dunha xestión eficiente da xeración, a transmisión e a transferencia do coñecemento ao servizo do desenvolvemento e a cohesión social; a irrupción dos compoñentes educativos dixitais; e a

transformación dos esquemas de financiamento e organización.

E ese é o reto ao que han de saber responder as universidades iberoamericanas nos próximos anos e o eixo central das reflexións e debates tidos ao longo do proceso desencadeado polo “*III Encontro de Rectores*” que, coas sesións celebradas os días 28 e 29 de xullo de 2014 en Río de Janeiro, culminou un proceso amplo, aberto e dinámico de consultas, debates e participación en rede durante os dous últimos anos, converténdoo nun foro sen precedentes no ámbito universitario internacional.

A partir desta reflexión colectiva sobre o presente e o futuro das universidades iberoamericanas, as súas insuficiencias e potencialidades, e sobre as necesidades e aspiracións das sociedades da rexión ante o horizonte do século XXI, fórmulase unha estratexia común de actuación en torno ás claves, propostas e compromisos recolleitos nesta **Carta Universia Río 2014**.

Dez claves estratégicas

1. A consolidación do espazo iberoamericano do coñecemento (EIC)

Nos últimos anos, rexistráronse e afianzáronse iniciativas relevantes na súa creación pero a súa consolidación require novos, maiores e máis decididos compromisos en ámbitos como: a mobilidade universitaria; o recoñecemento e a transferencia de créditos; a comparación da estrutura dos ensinos e o recoñecemento dos títulos ou a acreditación das institucións e estudos.

Esta estratexia precisa tanto dun forte compromiso intergubernamental como dunha sostida acción das universidades para seguir construíndo o EIC sobre a base de acordos e convenios que removan os obstáculos administrativos, orzamentarios e académicos que aínda nos condicionan.

Adicionalmente, resulta necesario o desenvolvemento de accións nas que participen gobernos, institucións, empresas, colectivos e organizacións sociais, a fin de aproveitar as oportunidades que ofrecen os actuais e variados instrumentos de cooperación rexional e transnacional.

2. A responsabilidade social e ambiental da universidade

Compromisos irrenunciáveis da institución universitaria que aspiran a responder ás sensibilidades da súa contorna e tempo, co obxecto de servir de incomparable instrumento en favor da inclusión, o benestar, o desenvolvemento, a creatividade, a transmisión de valores, a transformación social e a igualdade de oportunidades e a protección medioambiental.

Este compromiso dede despregarse a través de diversas iniciativas e actuacións, entre as que se deben priorizar as seguintes: o incremento do acceso á universidade, especialmente de estudantes provenientes dos fogares menos favorecidos; a formación en principios, valores e capacidades; o reforzo das políticas de xénero; a atención a grupos con necesidades especiais; a defensa da inclusión social e o coidado dun desenvolvemento máis sostible e equilibrado, onde a protección do medioambiente adquire unha centralidade irrenunciábel.

O impacto da universidade iberoamericana ten ademais unha indubidable relevancia na súa contorna institucional, económico e social máis próximo, erixíndose desta sorte no principal motor de progreso local en moitos casos. O papel das universidades, en estreita cooperación cos gobernos, empresas e outras institucións e axentes, resulta decisivo

para a posta en marcha de proxectos de desenvolvemento local que conecten fructíferamente a formación e investigación coas necesidades da contorna, á vez que establezan mecanismos de engarzaemento co sistema produtivo e faciliten o emprendemento e a inserción laboral dos titulados.

3. A mellora da información sobre as Universidades Iberoamericanas

Unha información ampla e rigorosa sobre cada institución e os diversos sistemas nacionais no seu conxunto é un imperativo de transparencia, eficacia, equidade e gobernabilidade. O obxectivo é dar a coñecer as características propias das institucións, as súas actividades e programas en beneficio dos estudantes, empregadores e, xa que logo, tamén dos gobernos e da mesma sociedade civil.

É unha tarefa de especial transcendencia agora, cando a visión sobre a contorna universitaria global e a posición que cada universidade ocupa nela hoxe está dominada por uns rankings que presentan sesgos e deficiencia e aparecen, en ocasións indebidamente, como árbitros da excelencia académica universal.

As universidades iberoamericanas, sen renunciar a mellorar a súa posición nas avaliacións internacionais, suscítanse

traballar no seu perfeccionamento e crear instrumentos máis adecuados de información e comparación, dotándoos dun carácter multidimensional que reflecta correlativamente a diversidade das institucións, as súas misións e culturas organizacionais, os seus diferentes obxectivos e impacto na súa contorna social e académica.

4. A atención ás expectativas do estudiantado

As actitudes, aptitudes, perfís, habilidades e modos e formas de comunicación das novas xeracións de estudantes evolucionan rapidamente, plantexando numerosos retos ás universidades.

Cabe resaltar os seguintes: a incorporación de novas linguaxes e soportes de relación; a oferta de programas formativos que enfatizen valores e competencias específicas, así como no compoñente aplicado da docencia; a constante revisión curricular dos ensinos e o impulso de novedosas titulacións (dobres e conxuntas) que non defrauden as necesidades de inserción laboral e emprendemento dos mozos; e as actividades de aprendizaxe colaborativo e de apoio pedagóxico, social e emocional para todos os estudantes, incorporando programas específicos para aqueles con dificultades de aprendizaxe ou que compatibilizan estudo e actividade laboral.

Tamén se require flexibilizar os plans de estudo para promover a mobilidade estudantil, reducir o abandono prematuro dos estudos, asegurar a colaboración cos empregadores e facilitar a participación de experiencias e coñecementos de profesionais.

5. A formación continúa do profesorado e o fornecemento dos recursos docentes

Subsisten aínda debilidades na conformación dos corpos académicos, na proporción de docentes doutores, na dispoñibilidade de recursos suficientes para o ensino, as infraestructuras e equipamentos para unha docencia de calidade.

Corrixir estes aspectos debe ser prioritario para as universidades iberoamericanas. É imprescindible contemplar sistemas rigorosos de selección do profesorado, organizar esquemas transparentes de promoción ao longo da súa carreira académica, contar con plans de actualización para docentes en servizo, promover a súa motivación e avaliación, incentivar a innovación no uso de novos métodos e técnicas pedagóxicas, fomentar o uso de tecnoloxías educativas vinculadas á contorna dixital e ampliar a mobilidade internacional do profesorado.

En suma, crear as condicións favorables para reter e atraer aos mellores profes-

res constitúe un obxectivo trascendental que debe ser incorporado ás medidas e accións previstas polas universidades iberoamericanas.

6. A garantía de calidade do ensino e a súa adecuacións ás necesidades sociais

Estos obxectivos fundamentais e irrenunciáveis para as universidades iberoamericanas requiren actuacións orientadas en tres direccións básicas.

Primeira, procurar un equilibrio entre coñecementos, habilidades e competencias, incorporar metodoloxías interdisciplinares, facilitar a adquisición de destrezas profesionais, renovar os métodos de ensino e aprendizaxe e extender o uso das tecnoloxías dixitais.

Segunda, contar con instrumentos que permitan captar as demandas sociais, dispor de instancias eficaces para a inserción laboral dos titulados universitarios e establecer plans mellor definidos de formación continua.

Terceira, garantir a calidade dos programas de estudos mediante esquemas e procedementos de acreditación, organizados como servizos públicos a cargo de axencias independentes, dotados con estándares internacionais e criterios aca-

démicos rigorosos que actúen sen impor unha pesada carga burocrática ás universidades. É esencial que estos sistemas operen sobre a base da confianza e estimulen a autorregulación e autoavaliación institucionais, sen converterse en meros dispositivos de control externo das actividades académicas.

Corresponde, pois, ao Estado a garantía da súa profesionalidade, seu respaldo institucional, o respecto a súa autonomía e súa axeitada financiación.

7. A mellora da investigación, a transferencia dos seus resultados e a innovación

As universidades constitúen a principal fonte de xeración de ciencia de calidade na sociedade iberoamericana. Para dar un salto adiante na investigación, o impacto e a transferencia dos seus resultados e na innovación, as universidades enfrontan retos e desafíos de primeira magnitude.

Deben extender súas capacidades investigadoras, mellorando o rendemento e a calidade dos seus resultados e activando a súa utilidade en procesos innovadores e de transferencia. Deben colaborar entre sí e con todas as partes interesadas para utilizar o coñecemento como elemento de produtividade e competitividade económica, de creación de riqueza e emprego, de innovación e cohesión social.

Deben crear centros de excelencia fomentando a mobilidade de recursos humanos entre a universidade e a empresa; contar con políticas de protección e transferencia dos resultados de investigación e impulsar programas de colaboración internacional; e fornecer as capacidades de innovación e de emprendemento, a vinculación coa empresa e os programas de capital semente e de creación de “*spin-offs*”.

Para todo isto resulta imprescindible un maior financiamento -público e privado, nacional e internacional- planificado estratéxicamente para a mellora da organización e a xestión dos sistemas nacionais de ciencia e tecnoloxía coa participación cooperativa de gobernos, empresas, universidades e centros de investigación.

8. A ampliación da internacionalización e das iniciativas de mobilidade

O impulso da internacionalización resulta unha tarefa irrenunciable que ten que proxectarse nunha triple dimensión. Dun lado, na mellora da proxección, visibilidade e atractivo das universidades iberoamericanas, doutro, no fornecemento dos instrumentos e da cultura de internacionalización na institución e as súas actividades, propiciando a participación en programas, redes e alianzas internacionais, e, por último, na explotación das posibilidades de atracción de estudan-

tes, investigadores e profesores internacionais.

A mobilidade, resultado e motor da internacionalización, require un compromiso adicional para remover os obstáculos financeiros, administrativos e académicos existentes e, así, mellorar os niveis actuais e atender a súa crecente demanda, física e virtual, cunha visión renovada que permita a captación neta de talento, favorecendo tanto a mobilidade intrarrexional como con outras rexións universitarias do mundo.

9. A utilización plena das tecnoloxías dixitais

As tecnoloxías dixitais están provocando un trascendental cambio no escenario educativo presente, ao tempo de que xera profundas transformacións e innovacións, en ocasións disruptivas, nos modos de xeración, acceso, reprodución, transmisión e acumulación de coñecemento.

Adaptarse a este proceso de cambio imparable constitúe un reto ineludible para as universidades iberoamericanas que non desenvolveron aínda, coa profundidade requirida, unha visión dixital que abranque todo seu potencial.

A cooperación interuniversitaria resulta especialmente conveniente neste ámbito para promover iniciativas orientadas

á investigación e ao desenvolvemento de modelos de soporte e elaboración de contidos educativos dixitais; impulsar a formación continua con recursos na Rede; ofrecer servizos de investigación converxentes; deseñar políticas e programas de divulgación libre do coñecemento; dispor de recursos compartidos; desenvolver programas educativos abertos en línea (MOOCs) e formar redes de coñecemento cunha axeitada articulación dos procesos locais e globais que garanten calidade e acreditación.

A ubicuidade das tecnoloxías dixitais plantea ademáis novas necesidades como as de facer evolucionar os esquemas de colaboración institucional inducendo alianzas internacionais en favor da educación e a innovación abertas; o a de impulsar a coordinación das axencias de acreditación na validación do ensino en contornas dixitais.

10. A adaptación a novos esquemas de organización, goberno e financiamento

Constitúe unha condición indispensable para un eficaz funcionamento das universidades iberoamericanas e un elemento fundamental para a súa irrenunciable autonomía, independencia e liberdade.

As universidades máis sólidas e con prestixio internacional caracterízanse por unha

alta concentración e atracción de talento, abundantes recursos e financiamento e unha gobernanza flexible e profesional. Estes teñen que ser tamén obxectivos estratéxicos para as universidades iberoamericanas, que deben dispor dunha moderna estrutura organizativa, áxil, cualificada e responsable, coas máis modernas técnicas de xestión e esquemas de dirección e administración, con eficaces sistemas de información para a toma de decisións, e que incorpore procesos de mellora dos rendementos da actividade universitaria.